

МЕЃУНАРОДЕН ЦЕНТАР ЗА СЛАВЈАНСКА ПРОСВЕТА - СВЕТИ НИКОЛЕ

«МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ: ИСТОК - ЗАПАД»
(ПСИХОЛОГИЈА И ОБРАЗОВАНИЕ)

СПИСАНИЕ
на научни трудови

**ДВАНАЕСЕТТА МЕЃУНАРОДНА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
„МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ: ИСТОК - ЗАПАД“
МЕЃУНАРОДЕН СЛАВЈАНСКИ УНИВЕРЗИТЕТ
„ГАВРИЛО РОМАНОВИЧ ДЕРЖАВИН“
СВЕТИ НИКОЛЕ - БИТОЛА**

Година VIII

Број 3

Април 2021

- СВЕТИ НИКОЛЕ, Р. СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА -
- 2021 -

Издавач: Меѓународен центар за славјанска просвета - Свети Николе

За издавачот: м-р Михаела Ѓорчева, директор

Наслов: «МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ: ИСТОК - ЗАПАД» (ПСИХОЛОГИЈА И ОБРАЗОВАНИЕ)

Организационен одбор:

Претседател: проф. д-р Јордан Ѓорчев

Заменик претседател: д-р Стромов Владимир Јуревич, Русија

Член: м-р Борче Серафимовски

Член: м-р Милена Спасовска

Уредувачки одбор:

Проф. д-р Ленче Петреска - Република Северна Македонија

Проф. д-р Александар Илиевски - Република Северна Македонија

Проф. д-р Мирослав Крстиќ - Република Србија

Проф. д-р Момчило Симоновиќ - Република Србија

Проф. д-р Тодор Галунов - Република Бугарија

Проф. д-р Даниела Тасевска - Република Бугарија

Доц. д-р Хаџиб Салкиќ - Република Босна и Херцеговина

Проф. д-р Татјана Осадчаја - Руска Федерација

Доц. д-р Вера Шунаева - Руска Федерација

Уредник: проф. д-р Јордан Ѓорчев

Компјутерска обработка и дизајн: Адриано Панајотов, Маја Маријана Панајотова, Благој Митев

ISSN (принт) 1857-9299

ISSN (онлајн) 1857-9302

Адреса на комисијата: ул. Маршал Тито 77, Свети Николе, Р. Северна Македонија

Контакт телефон: +389 (0)32 440 330

Уредувачкиот одбор им се заблагодарува на сите учесници за соработката!

Напомена:

Уредувачкиот одбор на списанието «МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ: ИСТОК-ЗАПАД» не одговара за можните повреди на авторските права на научните трудови објавени во списанието. Целосната одговорност за оригиналноста, автентичноста и лекторирањето на научните трудови објавени во списанието е на самите автори на трудовите.

Секој научен труд пред објавувањето во списанието «МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ: ИСТОК-ЗАПАД» е рецензиран од двајца анонимни рецензенти од соодветната научна област.

Печати: Книжарница и печатница „Славјански“, Свети Николе

Тираж: 100

МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ
ИСТОК - ЗАПАД
ПСИХОЛОГИЈА И ОБРАЗОВАНИЕ

Полина Георгиева, докторант

Великотърновски университет "Св. св. Кирил и Методий"

Р. България

НАРЦИСИЗЪМ, СОЦИАЛНИ МЕДИИ И СТИЛОВЕ ХУМОР

РЕЗЮМЕ: Статията цели да предложи кратък теоретичен и емпиричен преглед както на нарцисизма като феномен, който е все по-разпространен в съвременния свят, така и на стиловете хумор, с които нарцисистичните личности се ангажират. Освен че са дискутирани възгледите за нарцисизма от гледна точка на социалната психология, психологията на личността и клиничната психология, е засегната и ролята на социалните медии по отношение на нарцисизма. Прегледът на някои от съвременните емпирични изследвания върху взаимовръзката на различните типове нарцисизъм и стиловете хумор най-общо сочи, че съществува позитивна корелация между адаптивния хумор и грандиозния нарцисизъм и между негативните стилове и уязвимия нарцисизъм.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: нарцисизъм, грандиозен, уязвим, стилове хумор, социални медии

NARCISSISM, SOCIAL MEDIA AND HUMOR STYLES

ABSTRACT: The article aims to offer a brief theoretical and empirical review on both narcissism as a phenomenon getting increasingly popular in modern world, and the humor styles narcissistic individuals normally employ. It attempts to look into narcissism from the perspective of social psychologists, personality psychologists and clinicians, as well as discusses the role of social media in relation to narcissism. Review of some of the recent empirical studies on the relationship between different types of narcissism, in general, points towards a positive correlation between adaptive humor styles and grandiose narcissism and between negative humor styles and vulnerable narcissism.

KEYWORDS: narcissism, grandiose, vulnerable, humor styles, social media

НАРЦИСИЗЪМЪТ В ДНЕСНИЯ СВЯТ НА СОЦИАЛНИ МЕДИИ

Нарцисизмът- без значение дали е разглеждан като личностна черта, която всеки от нас притежава в известна степен, и който „може в някои отношения да е адаптивен или поне да е компромис между положителни и отрицателни последици за Аза”(Калчев 2019:24) или като патологично състояние, изследвано от клиничните психолози и притежаващо богато многообразие от симптоми -като явни или прикрити грандиозни фантазии, арогантност, чувство за привилегированост и липса на емпатия, но и крехко самочувствие и самооценка, която силно зависи от околните, отдръпване от другите или демонстративна скромност (Caligor, Levy, Yeomans 2015)- е един от онези конструкти, които са сложни и предизвикателни за дефиниране и диагностициране. Терминът „нарцисист“ или „нарцис“ често се използва в ежедневието и публичното пространство с явна негативна конотация и цели да опише „арогантен, претенциозен и крайно погълнат от себе си човек, който често дразни околните с крещящото си и безочливо самочувствие, поставяйки себе си над общоприетите правила на поведение“ (Калчев 2019: 23). Повечето хора са се сблъскали с подобни индивиди, било то в личен или в

ежедневен план- в САЩ (а и до голяма степен в Интернет глобално) през 2020 г. името Карън става нарицателно именно за такъв нарцистичен тип жени (Wikipedia 2021).

Нарцисизмът все повече се счита за черта на модерното общество (Twenge & Campbell 2009) и на новите поколения (Twenge 2007). Учените установяват, че през годините нивата на нарцисизъм се увеличават (Twenge, Campbell, & Gentile 2012; Twenge, Konrath, Foster, Campbell, & Bushman 2008) и популярните медии често отдават тази тенденция на популярността на социални мрежи като Фейсбук, Туитър и Инстаграм, макар и за това да не съществува солидна емпирична основа. (McCain, J, Campbell, W.K 2018) Факт е, обаче, че статистическото повишаване в резултатите на нарцистичните скали съвпада с въвеждането, възхода и широката употреба на социалните мрежи като Фейсбук и Туитър. Изследователи, разглеждали това едновременно увеличение както в нивата на нарцисизма, така и в употребата на социални медии забелязват, че нарцисизмът се свързва с различна мотивация и модели за използването на социалните мрежи. (Buffardi and Campbell 2008; Mehdizadeh, 2010; Bergman, Fearington, Davenport, and Bergman, 2011)

По отношение честотата на публикуване на селфита, например, учените установяват наличието на позитивна корелация с нарцисизма (Sorokowski et al, 2015; Weiser, 2015). Когато обаче разглеждат публикуването на хумористични селфита, изследователите (Chester, Wang 2016) откриват, че измежду трите дименсии на нарцисизма (ексхибиционизъм, превъзходство, авторитет) единствено ексхибиционизма е в значителна корелация с честотата на публикуване. Това предполага, че хората, които често публикуват хумористични селфита имат силно желание да се „изфукат“, но в същото време се чувстват понизши- чрез подобни снимки те не остават незабелязани, получават внимание, но в същото време крият слабостите, които сами вярват, че имат. Изглежда, че подобен нарцисизъм- нисък по власт и превъзходство и всъщност доближаващ се до характеристиките на уязвимия нарцисизъм- е уникално обвързан именно с публикуването на хумористични селфита.

Изследване на 200 души от Австралия през 2016 г. върху връзката между нарцисизма, самооценката и използването на Инстаграм, от друга страна, открива много слабо потвърждение за отношение между нарцисизма и използването на Инстаграм и предполага, че Инстаграм по-скоро предлага платформа за изразяване на вече съществуващи нарцистични тенденции, отколкото средство, окуражаващо екстремно нарцистично поведение у хора, които по принцип нямат такава тенденция. (Paramboukis, Skues and Wise 2016) Това би могло да се дължи на факта, че изразяването на нарцистично поведение чрез социалните мрежи е по-скоро продукт на обществото, което става все по егоцентрично, и социалните мрежи просто предлагат още една арена за изява. Алтернативно, възможно е и социалните мрежи да улесняват, окуражават и приветстват нарцистичното поведение в една спирала на деградация, която увеличава нивата на нарцисизъм повече от всякога. Друга вероятност е тази връзка просто да е резултат от различния начин, по който хората отговарят на въпросниците за самооценка и нарцисизъм (т.е. с по-малко фалшива скромност, отколкото предишните поколения), отколкото на реална промяна в природата на личностните черти.. (Paramboukis, Skues and Wise, 2016)

ВИДОВЕ НАРЦИСИЗЪМ

Видовете нарцисизъм могат да бъдат разграничени в зависимост от подхода към тях- дали целим да разгледаме природата на нарцисизма (нормален, патологичен), фенотипното му описание (грандиозен, уязвим) или начина му на изразяване (открит, прикрит) (Калчев 2019). Така се натъкваме и на един от най-щекотливите въпроси в психологията- този за диференцирането на „нормално“ и „патологично“.

Бихме могли да сметем нарцисизма за нормален дотолкова, доколкото той, подобно на инстинкта за самосъхранение и инстинкта за продължаване на рода, е мотив „който има важна биологична функция“. (Стойков 2011b: 99) Ерих Фром счита, че при човека нарцисизма е компенсация за неговите слабо вродени инстинкти (в сравнение с тези на животните) и го свързва с т.нар. „оправдана агресивност“. (Стойков 2011 b:99) За него този нарцисизъм е оптимален, биологично необходим и свързан с общественото сътрудничество. В противовес, т.нар. от Фром злокачествен нарцисизъм, наред с любовта към смъртта и симбиотично-инцесната фиксация, представлява един от елементите на синдрома на упадъка- „най-страшната и най-опасна форма на човешка ориентация“ (Стойков 2011 b:90)

Фром базира своя анализ на нарцисизма върху теорията за на Фройд: както значителна друга част от психологическите феномени, така и тази за нарцисизма първоначално е изследвана от гледна точка на психодинамичното разбиране за човешката природа. Фройд разглежда нарцисизма като част от развитието на Аз-а и освен понятия като нарцистичен избор на обект, нарцистично либидо и нарцистична ориентация на личността, той дефинира и първичен и вторичен нарцисизъм. (Стойков 2011 а). Според И. Стойков „ Първичният (безобектен) нарцисизъм е характерен за ранното детство, когато липсва отношение към обектите от външния свят, в периода, когато То и Аз са неидентифицирано цяло. Вторичния нарцисизъм идва с формирането на Аз-а, което позволява на детето да прави идентификация и на други обекти и да насочва своето либидо към тях. В този случай либидото се оттегля от външните обекти и отново се „влива“ в Аз-а.“ (Стойков, 2011 а:225) Казано с други думи, вторичният нарцисизъм- в този смисъл разглеждан като патологичен- имаме налице когато либидото е насочено не към нормалната интегрирана структура на Аз-а, а към патологичната структура, когато любовта, която би трябвало да е инвестирана в други хора, се оттегля и се инвестира в Аз-а. (Калчев 2019; Божкова 2013) В по-задълбочен психоаналитичен анализ на патологичния нарцисизъм П.Бургов обобщава три нива на патология на нарцисизма: „ 1) регресия от нормалния възрастен към нормалния детски нарцисизъм; 2) връзката с обект, който представлява Егото, докато то се идентифицира с този обект; 3) връзката на грандиозното Его с временно проектираното грандиозно Его.“ (Бургов 2020: 300)

Най-общо бихме могли да обобщим, че нормалният нарцисизъм действа в полза на човека и околните- проявлението му е в съответствие с възприетите обществени норми, има адаптивна личностна организация, психични потребности и регулаторни механизми (Pincus et al., 2009; Калчев 2019; Стойков 2011 а; Стойков 2011 b) и представлява интерес за учените от сферата на психологията на личността и социалната психология.

Патологичния нарцисизъм, „елемент от синдрома на упадъка“, за който говори Фром, от своя страна, обаче „включва намалена способност да се управляват и да се удовлетворяват потребностите от признание и възхищение

и вследствие на това себеутвърждаването се превръща в първостепенна цел, преследвана в почти всички ситуации по неадаптивни начини и в неподходящ контекст“. (Калчев, 2019: 40; Pincus, 2013)

В контраст с разбиранятия на социалните психолози, клиничните обикновено разглеждат нарцисизма в контекста на нарцистичното личностно разстройство (НЛР), което се асоциира с множество негативни характеристики, сред които арогантност, липса на емпатия, желание да се експлоатират околните и емоционална нестабилност. (Zeigler-Hill & Besser 2011) Като цяло, с нарастването на остротата на нарцистичната патология, агресията, която може да е насочена към себе си или към другите, става по-очевидна, междуличностното функциониране се влошава и дефицитите в моралното функциониране стават все по-явни, като така представляват сериозно предизвикателство за клиничното лечение. (Caligor et al. 2015)

Диагностичното объркване, което заобикаля НЛР отразява силно променливото му проявление и широката гама от обостреност, които могат да характеризират нарцистичната патология. Хората с НЛР могат да са грандомани или пък да се ненавиждат, да са екстроверти или социално изолирани, индустриални предприемачи или неспособни да се задържат на стабилно работно място, образцови граждани или склонни към антисоциални прояви. Предвид това многообразие, далеч не е очевидно какво общо имат подобни лица, за да споделят обща диагноза. (Caligor, et al. 2015). Въпреки че DSM-V описва отделен, сравнително хомогенен синдром (Таблица 1), има богата литература, която подкрепя наличието на различни подвидове НЛР. (Pincus & Lukowitsky 2010; Miler & Campbel 2008; Kernberg 1985) До известна степен този въпрос е адресиран от алтернативния модел за концептуализирането на личностните разстройства, разработен от работна група към DSM-V и включен в секция 3 на DSM-V. (Таблица 2)

Таблица 1. Критерии на ДСМ-5 за Нарцистично Личностно Разстройство:

Всеобхватен модел на грандиозност (във фантазиите или в поведението), нужда от възхищение и липса на емпатия, водещи началото си в ранната зрялост и проявяваща се в редица ситуации, като отговаря на 5 (или повече) от следните критерии:

1. Притежава грандиозно чувство за собствената си значимост (напр. преувеличава своите постижения и таланти, очаква да бъде разпознат като по-висш от другите без съответното покритие).
2. Увелича се във фантазии за неограничени успех, власт, интелект, красота или идеална любов.
3. Вярва, че той или тя се „специални“ и уникални и могат да бъдат разбрани и да се асоциират единствено с други специални или високопоставени хора (или институции).
4. Изисква прекомерно възхищение.
5. Има чувство на привилегированост (т.е. неразумно очакване за особено фаворизиращо отношение или автоматично съгласие с неговите или нейните очаквания)
6. В междуличностните си отношения са експлоатиращи (т.е. възползват се от другите за да постигнат целите си).

7. Липсва им емпатия: те нямат желание да разпознаят или да се идентифицират с чувствата и нуждите на другите
8. Често завиждат на другите или вярват, че другите им завиждат.
9. Демонстрират арогантно и надменно поведение и отношение.

Адаптирано по (Caligor et al. 2015) от: *American Psychiatric Association: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition. Arlington, Va., American Psychiatric Association, 2013, pp. 669–670.*

Таблица 2. Предложени критерии за Нарцистично Личностно Разстройство в Алтернативния Модел на ДСМ- 5 за личностни разстройства:

А. Умерено или по-силно нарушение в личностното функциониране, проявяващо се с характерни трудности в две или повече от следните четири области:
1. Идентичност: Прекомерно позоваване на другите за самоопределение и регулиране на самочувствието; завишена, раздута, или колебаеща се между крайностите преувеличена самооценка; емоционалната регулация отразява колебанията в самочувствието.
2. Самоуправление: Поставянето на цели е базирано на получаване одобрението на другите; личните стандарти са необосновано високи, с цел да виждат себе си като изключителни, или твърде ниски въз основа на чувство за привилегированост; често не са наясно със собствените си мотиви.
3. Емпатия: Увредена способност да се разпознават или да се идентифицират с чувствата и нуждите на околните; прекомерно настроени към реакциите на другите, но само ако се възприемат като релевантни на тях; над- или подценяване на собствения ефект върху другите.
4. Интимност: Връзките им в голяма степен са повърхностни и съществуват, за да обслужват регулацията на самооценката; взаимността е ограничена от малко истински интерес към чуждите преживявания и преобладаване на нуждата от лична облага.
В. И двете от следните патологични личностни черти:
1. Грандиозност (аспект на Антагонизма): Чувство на привилегированост, било то открито или прикрито; егоцентричност; твърдо придържане към убеждението, че човек е нещо повече от останалите; пренебрежение към околните.
2. Търсене на внимание (аспект на Антагонизма): Прекомерни опити да се привлече вниманието на околните и да са център на внимание; търсене на възхищение.

Адаптирано по (Caligor et al. 2015) от: *American Psychiatric Association: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition. Arlington, Va., American Psychiatric Association, 2013, pp. 767–768.*

От гледна точка фенотипното описание на нарцисизма, авторите правят ясно разграничение между грандиозен и уязвим нарцисизъм. (Pincus & Roche, 2011, Pincus & Lukowitsky, 2010; Miller et al. 2010). Грандиозният нарцисизъм е най-лесно разпознаваемата форма на патологичен нарцисизъм, тъй като

неговия модел на самопровъзгласяване, използвачество и екхибиционизъм е в унисон с диагностичните критерии за нарцистично личностно разстройство, посочени в Таблица 1. В контраст, уязвимата форма се характеризира със слаба саморегулация, което води до самокритика, негативни афективни преживявания и междуличностни проблеми. (Zeigler-Hill & Besser 2011) Грандиозният нарцисизъм е свързан с чувства, засягащи околните (привилегированост, избягване, превъзходство), докато уязвимият нарцисизъм се свързва с вътрешноличностни фактори и негативни чувства, насочени към себе си като условна, несигурна самооценка и завист. (Hollandsworth 2019).

П. Калчев описва грандиозността като „нереалистичното чувство за превъзходство, възприемането на себе си като по-добър от останалите, което дава основание на другите да се гледа с пренебрежение като малоценни. Грандиозността се отнася и до чувството на изключителност, уникалност както и убеждението, че човекът може да бъде разбран само от малко на брой много специални хора“. (Калчев 2019:47) и я посочва като основната черта, разграничаваща нарцистичното личностно разстройство от граничното и антисоциалното личностно разстройство. Грандиозните нарцисисти изпитват необходимост „да се хвалят, да имат привилегии, не понасят забележки, наричат себе си „чувствителни“ (Божкова 2013:165), „трудно понасят остаряване, самота и болести“ (Ончев 2012:89).

Уязвимостта при нарцисистите, от своя страна, също не е лишена от чувството за грандиозност и превъзходство над околните, но то не е манифестирано както при екхибиционистичния грандиозен тип, а е добре прикрито под маската на скромност, сдържаност или срамежливост. Пропастта между нереалистичното и изключително крехко самочувствие на тези индивиди и обективната действителност ги кара да се изолират от света, тъй като всеки смислен контакт с околните би бил заплаха за тях, а затаеният гняв, завист, безпомощност и потиснатост често характеризират емоционалния им фон. (Caligor 2015; Калчев 2019). Възможно е този тип нарцистични личности и да демонстрират „показно себеунижение или себеподценяване с очакването да бъдат опровергани.“ (Ончев 2012:89).

Данните от клинични извадки подкрепят тезата, че нарцисизма присъства и в грандиозна, и в уязвима форма у всеки човек и флукутира между тях в зависимост от житейските обстоятелства, докато хипотезата, че те могат да са да са напълно различни видове и само единия от тях да е наличен у човек намира подкрепа в изследванията на социалните психолози и психолозите на личността. (Калчев 2019)

Според начина си на изразяване нарцисизмът би могъл да се раздели на открит и прикрит. По най-общи белези би могъл да се направи паралел между открития и грандиозния нарцисизъм- и двата типа характеризиращи се с „директно изразяване на екхибиционизъм, (привличане на внимание), на чувство за собствена значимост и прекомерно ангажиране с получаване на внимание и възхищение от другите и уязвимия и прикрития тип- „свръхчувствителни, тревожни, плахи и несигурни, но при близък контакт изненадват наблюдателите с грандиозните си фантазии“ (Калчев 2019: 60) Открития и прикрития нарцисизъм, обаче, не са напълно тъждествени с грандиозния и уязвимия, тъй като проявите на мотиви, емоции, поведение, когниции и т.н. могат да са както открити, така и прикрити и при грандиозните, и при уязвимите нарцисисти. (Pincus et al. 2014)

СТИЛОВЕ ХУМОР И ВРЪЗКАТА ИМ С НАРЦИСИЗМА

Изследователите на хумора концептуализират и измерват индивидуалните различия в чувството за хумор по няколко различни начина, вклучително способноста за генериране (създавање) на хумор, забавление од определени типове хумористични стимули, тенденција да се раскажат шеги и да се забавляват околните, тенденција често да се смеем и т.н. Един од доајените во областа на истражувањата на хумор, проф. Род Мартин и савтори сметаат, че аспектот на хумора, којто е нај-сџотносим с емоционалното и психологическото благополучие има обшо с начините, по којто хората обичајно го използват във взаимодействията си с другите- това, което те наричат „стиливе на хумор“. Те (Martin, Puhlik-Doris, Larsen, Gray, & Weir 2003) идентифицираат четири различни стила на хумор, како два од тях са считани за адаптивни и ползотворни за личностното благополучие (доброжелателен и себеутврждаващ), а другите два (себеуниожителен и агресивен) - за потенцијално вредни и дезадаптивни. М. Ценов описва тези две дименсии, разгледани во перспектива „ дали (хуморът) е насочен към интрапсихичниот свят, за да може личността да утврди себе си и своја Аз; или е насочен към воншниот свят за развитие на междulichностните взаимоотношения.“ (Ценов 2017:9)

Нај- често срецаното разграничение- и веројатно нај- јасното и изчерпателно- е между следните четири типа хумор (Martin et al. 2003):

- » Първиот стил хумор од позитивната диада- доброжелателниот- се карактеризира с правенето на хумористични коментари, пријателски закачки, раскавање на шеги и вицове, с цел да се забавляват околните, да се улеснат взаимоотношенията и да се намали напрежението. Хората, използващи преимушествено този тип умело прилагат хумора во междulichностните си отношения по мирен начин, умеат да толерират- до допустима граница- и да се веселят на шегите и закачките, насочени од другите към тях, както и използват хумора како начин за сплотявање с другите. Обикновено подобни индивиди са ведри, жизнерадостни, с позитивно настроение и добро самочувствие.
- » Себеутврждаващия стил се отнася до използването на хумор за регулирање на емоциите и справяње със стреса- чрез поддржането на хумористичен и жизнерадостен поглед над живота дори и пред лицето на трудностите, хората, којто имат високи стойности по този стил успяват да запазат оптимизъм, усещане за благополучие и адекватна самооценка. Този стил е сврзан с теоретичната перспектива на Фројд за хумора како форма на заштитен механизъм и е насочен към втрешниот свят на човека. (Martin et al., 2003).
- » Нај- обшо, агресивниот хумор е тенденцијата хуморът да се използва за да се критикуват или манипулираат околните и примери за него са сарказма, дразненето, осмиването, омаловажаването, както и други потенцијално обидни (напр.сексистки или расистки) негови форми. Тук се вклучва и „компулсивната употреба на хумор дори когато това е социјално неуместно“ (Martin 2007:211); този стил се разглежда како средство за утврждавање на Аза за сметка на другите.
- » Себеуниожителниот (себеразрушителен) хумор вклучва прекомерната употреба на самоунизителни шеги и опит да се забавляват другите за сметка на себе си, както това човек да се присъединява към смеха, когато другите го осмиват или подиграват. До известна степен самоиронията би могла да е белег за остроумие, но при тези индивиди тя е деструктивна

и свидетелства за ниска самооценка- „лицата с изразени стойности по тези два стила хумор (агресивен и себеразрушителен) имат слаб емоционален контрол и емоционална съзнателност. Те са неефективни в отношенията си с другите и не са умели в правилното прилагане на чувството си за хумор в общуването с тях.“ (Ценов 2017: 10)

Макар да съществуват множество изследвания, разглеждащи връзката между стиловете хумор и позитивните социални и интимни взаимоотношения или пък справянето със стреса (Martin & Lefcourt 1983; Abel 2002; Cann, Sitwell & Таки 2010), данните за отношенията на стиловете хумор към нарцисизма не са толкова богати и са обект на интерес едва в последните две десетилетия. В едно от първите подобни изследвания, за връзката между стиловете хумор и личностните черти от н. нар. Тъмна Триада (Dark Triad), авторите (Veselka, Schermer, Martin, Vernon 2011) разглеждат 114 двойки възрастни (17- 92 г., средна възраст 41,4 год.) еднояйчни и двужайчни близнаци от САЩ и Канада и корелациите между присъщите им стилове хумор и макиавелизма, психотизма и нарцисизма. Както и изследователите предполагат, психопатията и макиавелизма са в значителна положителна корелация с негативните стилове хумор и без корелация с позитивните стилове. Тези резултати по-късно са потвърдени и от друго изследване (Zeigler-Hill, McCabe, Vrabela 2016) върху патологичните личностни черти, описани от личностния въпросник на DSM-V, и стиловете хумор- антагонизмът, присъщ и на психопатията, и на макиавелизма, показва силна корелация с агресивния стил хумор и негативна с доброжелателния.

Измежду първата група изследвани лица (Близнак 1) нарцисизмът е в значителна позитивна корелация с доброжелателния и себеутвърждаващия стил хумор, докато при втората изследвана група (Близнак2) се наблюдава значителна позитивна корелация само с доброжелателния стил- взаимовръзката със себеутвърждаващия стил не е значителна. И в двете изследвани групи не се наблюдава значителна корелация с никой от негативните стилове. Фактът, че нарцисизмът е единствената личностна черта от Тъмната Триада, която се свързва с положителните стилове хумор, се обяснява с наличието на брой общи корелати между двата конструкта. (e.g., Vernon, Martin et al., 2008; Vernon et al., 2009). В частност, и нарцисизма, и доброжелателния хумор се свързват с фактора Екстраверсия от т.нар. Големи Пет, което предполага, че и двете водят до поведения като асертивност, приветливост и междуличностна топлина към създаването на връзки с другите. В следствие, нарцисистичните индивиди могат сами да се подпомагат да повишат самочувствието си и да увеличат популярността си чрез изграждане на взаимоотношения с другите отчасти чрез използването на доброжелателен хумор.

Предвидената от авторите връзка между нарцисизма и самоутвърждаващия хумор се наблюдава в една от двете изследвани групи (Близнак 1). Предишни изследвания свързват нарцисизма с по-голям оптимизъм (e.g., Hickman et al., 1996) и с по-слабо интензивен емоционален отговор на негативни житейски събития (e.g., Zuckerman & O'Loughlin, 2009)- всички тези качества напомнят на себеутвърждаващия хумор. Въпреки типично оптимистичната личност на нарцисистичните индивиди, когато чувството им за собствена ценност е застрашено те стават враждебни (напр. Witte, Callahan, & Perez-Lopez, 2002). В следствие, способността им да поддържат хумористичната перспектива изглежда не се

простира до всички аспекти на техния живот, което на свой ред може да заглуши или дори отрече връзката между нарцисизма и себеутвърждаващия стил хумор.

Важно е да се отбележи, обаче, че тези изследвания разглеждат нарцисизма като единен конструкт- така, както традиционно е отбелязан в DSM-V. (Таблица 1). По- детайлните изследвания, диференциращи грандиозния и уязвимия нарцисизъм и разглеждащи връзката им със стиловете хумор, подкрепят тезата, че между грандиозния нарцисизъм и позитивните стилове има положителна корелация, но добавят и ново откритие: за връзката между уязвимия нарцисизъм и дезадаптивните стилове хумор. (Besser & Zeigler-Hill 2011; Zeigler-Hill & Besser 2011; Hollandsworth 2019).

Целейки да разберат дали стиловете на хумора опосредстват асоциациите между патологичните форми на нарцисизма и самооценката, изследователите (Zeigler-Hill & Besser 2011) установяват, че грандиозният нарцисизъм е в положителна корелация с употребата на адаптивен хумор, докато уязвимият нарцисизъм е в положителна корелация с дезадаптивните форми (и, съответно, корелира негативно с адаптивните). Предвид вече посочените взаимовръзки и факта, че самооценката е по-висока при адаптивните стилове хумор и в негативна корелация с дезадаптивните (Galloway 2010), не е учудващо, че резултатите от изследването сочат, че връзката между патологичните форми на нарцисизма и самооценката действително се опосредстват от стиловете хумор. По-конкретно, асоциацията между грандиозния нарцисизъм и високата самооценка, която лицата с повишени нива на грандиозен нарцисизъм докладват, изглежда се дължи- поне отчасти- на адаптивните стилове хумор, които използват: това им позволява да подобрят да култивират позитивни взаимоотношения, които на свой ред им помагат да поддържат и повишават крехката си самооценка. В контраст на това изследователите установяват, че лицата с високи стойности на уязвим нарцисизъм не просто се въздържат да използват хумора по адаптивен начин, но и всъщност го използват така, че причиняват вреда както на себе си (саморазрушителния хумор), така и на другите (агресивния хумор.) Употребата на дезадаптивни форми на хумора може да произтича от грешно направен опит да се спечели одобрението и приемането на другите. (Besser & Zeigler- Hill 2011)

Тъй като изложените данни са релевантни за Израел, характерен по-скоро с колективистична култура, самите автори изказват съмнение, че е възможно в индивидуалистична култура резултатите да са по-различни. (Zeigler- Hill & Besser 2011) За да бъде проверена тази хипотеза, А. Холандсуърт (Hollandsworth 2019) прави изследване върху 110 студенти като оценява връзката между адаптивните и дезадаптивни стилове хумор и грандиозния и уязвим нарцисизъм в САЩ. Подкрепяйки предходните резултати, и тук данните сочат, че уязвимия нарцисизъм корелира позитивно с употребата на себеунищожителен хумор и негативно с двата позитивни стила, но и че корелира негативно с употребата на агресивен хумор. Това е неочаквано, тъй като предишни изследвания (Martin et al. 2012) сочат силна корелация между уязвимия нарцисизъм и агресивния хумор. Грандиозния нарцисизъм показва слаба позитивна корелация с адаптивните стилове хумор, негативна корелация с агресивния хумор, но и силна позитивна корелация със себеунищожителния хумор. Това също е противопоставено на откритието на Besser & Zeigler-Hill за наличието на отрицателна връзка между дезадаптивните стилове хумор и грандиозния нарцисизъм: резултатите тук сочат, че има положителна корелация между него и самоунищожителния

хумор. Този факт е интересен, тъй като грандиозния хумор се свързва с висока самооценка, а самоунищожителния хумор се прицелва в посочването на собствените слабости. Авторът счита, че тъй като и двете форми на нарцисизма показват позитивна корелация с този вид хумор, това би могло да се дължи на факта, че днешното общество окуражава използването на самоунищожителен хумор. (Hollandsworth, 2019)

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Нарцисизмът- макар и труден за дефиниране конструкт- е добре познат като явление, начин на комуникация и поведение на съвременния човек. Присъстващ в известна степен на всеки един от нас, той може да бъде мотивираща сила и да изпълнява адаптивни функции; може, обаче, и да е извор на фрустрация, пренебрежителност или дори тормоз над околните и причина за провал в личните взаимоотношения. С възхода на социалните медии, учените наблюдават и нарастване в нивата на нарцисизъм- и макар да няма солидно емпирично потвърждение за пряката им взаимовръзка е видно, че платформи като Инстаграм, Фейсбук и Туитър най-малкото предоставят арена за изява на нарцисичните тенденции.

За разлика от психологията на личността и социалната психология, които разглеждат нарцисизма като черта, която не е непременно патологична и би могла дори да е полезна, клиничните психолози го изследват в светлината на нарцисичното личностно разстройство (НЛР). Двете описания на НЛР в DSM-V (изложени в Таблица 1 и Таблица 2) застъпват и двата основни типа патологичен нарцисизъм- грандиозен и уязвим. Грандиозният нарцис е най-разпознаваемият и явен тип- арогантен, шумен, претенциозен, но също така и повърхностно чаровен и забавен, докато уязвимите нарцисични личности са привидно скромни и сдържани, но в действителност със същите грандиозни фантазии и претенции. Двата типа споделят общи черти: самочувствието им е изключително крехко, а зависимостта от оценката на околните е отявлена.

Съществуват известни противоречия по отношение на това какви стилове хумор използват индивидите с изявен нарцисизъм. Най-общо казано, изследователите се обединяват около мнението, че грандиозните нарцисисти се ангажират с адаптивни стилове, а уязвимите- с негативни. Доброжелателния хумор, например, е прерогатив за грандиозните нарцисисти - и това не е учудващо, тъй като този адаптивен стил се използва за да се спечели вниманието и одобрението на околните- т.е. обслужва основната им цел. Връзката на уязвимия нарцисизъм и самоунищожителния хумор, от друга страна, също намира своята емпирична подкрепа и логическа рационализация: чрез самоирония и присъединяване към шегите „за своя сметка“ уязвимите нарцисисти се стремят да бъдат оборени, да им се направи комплимент и в крайна сметка да получат одобрението, за което така силно копнеят. Изследванията обаче не са единодушни по отношение на корелациите между съответните подвидове адаптивен и дезадаптивен хумор- така например някои автори откриват положителна взаимовръзка между грандиозния нарцисизъм и себеразрушителния хумор, докато други представят доказателства за наличието на негативна корелация между уязвимия хумор и агресивния стил. Противоречието на тези данни е белег за нуждата от повече изследвания в този вълнуващ, но слабо проучен аспект на социално функциониране: те биха обогатили знанието ни за това доколко адаптивно или дезадаптивно протича

междоличностната комуникација при различните типове нарцислични личности и доколку определен стил хумор влиае врху тоа.

БИБЛИОГРАФИЈА

1. Божкова, Е. (2013) Истината за психичните болести, Център за психосоциална подкрепа, ISBN: 978-619-7037-04-3// Bozhkova, E. (2013) Istinata za psihichnite bolesti, Tsentar za psihosotsialna podkrepa, ISBN: 978-619-7037-04-3 [Bozhkova, E. (2013)The truth about mental illness, Center for psychosocial support (In Bulgarian)]
2. Бургов, П. (2020) Врху някои аспекти на патологичниот нарцисизъм Психологија, образование: актуални и приоритетни направления истражувања: Материјали меѓународној студентској научно-практичкој конференцији, посветеној 100-годишнината од раѓањето на Х.И. Лејбовича. – Тверь: Тверској државен универзитет, 2020. Стр.298-302. ISBN: 978-5-7609-1524-5.// Burgov, P. (2020) Varhu nyakoi aspekti na patologichnija nartsisizam Psihologiya, obrazovanie: aktualnaye i prioritetnaye napravleniya issledovaniy: Materialay mezhdunarodnoy studencheskoj nauchno-prakticheskoy konferentsii, posvyashtennoy 100-letiyu so dnya rozhdeniya H.I. Leybovicha. – Tvery: Tverskoj gosudarstvennaya, 2020., p.298-302. ISBN: 978-5-7609-1524-5.// [Burgov, P. (2020) On some aspects of the pathological narcissism. Materials of the international student scientific and practical conference dedicated to the 100th anniversary of the birth of Kh.I. Leibovich. - Tver: Tver State, 2020 – p.298-302]
3. Калчев, П. (2019) Оценка на психопатни черти во юношеска возраст. Част 3: Нарцисизъм. Изток-Запад, Софија, ISBN: 978-619-01-0576-3// Kalchev, P. (2019) Otsenka na psihopatni cherti v yunosheska vazrast. Chast 3: Nartsisizam. Iztok-Zapad, Sofiya, [Kalchev, P. (2019) Assessment of psychopathic traits in adolescence. Part of: Narcissism. Iztok-Zapad, Sofia]
4. Ончев, Г. (2012) Личностова абнормност во клиничната практика, Софија: Контекст, ISBN: 978-954-8361-24- 8// Onchev, G. (2012) Lichnostova abnormnost v klinichnata praktika, Sofiya: Kontekst [Onchev, G. (2012) Personality abnormality in clinical practice, Sofia: Context]
5. Стойков, И. (2011 а) Обща психопатологија, Фабер, Велико Търново, ISBN: 978-954-400-614-3// Stoikov, I. (2011 a) // Stoykov, I. (2011 a) Obshta psihopatologiya, Faber, Veliko Tarnovo [Stoykov, I. (2011 a) General Psychopathology, Faber, Veliko Tarnovo]
6. Стойков, И. (2011b) Психологија на личноста во творчеството на Ерих Фром, Фабер, Велико Търново, ISBN: 978-954-400-512-2// Styokov, I. (2011 b) Psihologiya na lichnostta v tvorchestvoto na Erih From, Faber, Veliko Tarnovo [Styokov, I. (2011 b) Psychology of personality in the works of Erich Fromm, Faber, Veliko Tarnovo]
7. Ценов, М. (2017) Емоционална интелигентност и стилове на хумор во процесот на себеприемање и приемање од другите, Автореферат на дисертација за присъждане на образователна и научна степен „доктор“, ИИНЧ, БАН, Софија// Tsenov, M. (2017) Emotsionalna inteligentnost i stilove humor v protsesa na sebebriemane i priemane ot drugite [Tsenov, M. (2017) Emotional intelligence and humour styles in the process of self-acceptance and acceptance from others]Author's summary of his dissertation for obtaining a PhD degree, Institute for population and human studies, Bulgarian Academy of Science, Sofia, Bulgaria.

8. Abel, M. H. (2002). Humor, stress, and coping strategies. *Humor: International Journal of Humor Research*, 75(4), 365-381.
9. American Psychiatric Association (APA) (2013) *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition*. Arlington, Va., American Psychiatric Association, 2013, pp. 669-670, 767-768.
10. Bergman, S., Ferrington, M.E., Davenport, S.W. and Bergman, J.Z. (2011) Millennials, Narcissism and Social Networking: What Narcissists do on Social Networks and Why. *Personality and Individual Differences*, 50, 706-711.
11. Besser, A., & Zeigler-Hill, V. (2011). Pathological forms of narcissism and perceived stress during the transition to the university: The mediating role of humor styles. *International Journal of Stress Management*, 18(3), 197-221.
12. Buffardi, L.E. and Campbell, W.K. (2008) Narcissism and Social Networking Web Sites. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34, 1303-1314.
13. Caligor, E., Levy, K. and Yeomans, F. (2015) Narcissistic Personality Disorder: Diagnostic and Clinical Challenges *American Journal of Psychiatry* 2015 172:5, 415-422
14. Cann, A., Stilwell, K., & Taku, K. (2010). Humor styles, positive personality and health. *Europe's Journal of Psychology*, 213-235.
15. Galloway, G. (2010). Individual differences in personal humor styles: Identification of prominent patterns and their associates. *Personality and Individual Differences*, 48, 563-567.
16. Hickman, S. E., Watson, P. J., & Morris, R. J. (1996). Optimism, pessimism, and the complexity of narcissism. *Personality and Individual Differences*, 20, 521-525.
17. Hollandsworth, A., (2019) Behind the Laughs: The Relationship between Narcissism and Humor Styles in an Individualistic Culture, A thesis presented to the Honors College of Middle Tennessee State University in partial fulfillment of the requirements for graduation from the University Honors College
18. Kernberg, O (1985) *Borderline Conditions and Pathological Narcissism*. Northvale, NJ, Jason Aronson, 1975, 1985
19. Martin, R., A., (2007) "The psychology of humor- an integrative approach", University of West Ontario, Canada, 2017, Elsevier Academic Press
20. Martin, R. A., Lastuk, J. M., Jeffery, J., Vernon, P. A., & Veselka, L. (2012). Relationships between the Dark Triad and humor styles: A replication and extension. *Personality and Individual Differences*, 52, 178-182. doi:10.1016/j.paid.2011.10.010
21. Martin, R., Lefcourt, H.M (1983) Sense of humour as a moderator between stressors and moods, *Journal of Personality and Social Psychology*, 45(6) 1313-1324.
22. Martin, R. A., Puhlik-Doris, P., Larsen, G., Gray, J., & Weir, K. (2003). Individual differences in uses of humor and their relation to psychological well-being: Development of the Humor Styles Questionnaire. *Journal of Research in Personality*, 37, 48-75
23. Mehdizadeh, S. (2010). Self-presentation 2.0: Narcissism and self-esteem on Facebook. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 13(4), 357-364. doi:10.1089/cyber.2009.0257
24. Miller, J. & Campbell, W.K (2008): Comparing clinical and social-personality conceptualizations of narcissism. *J Pers* 2008; 76:449-476
25. Miller, J. D., Widiger, T. A., & Campbell, W. K. (2010). Narcissistic personality

- disorder and the DSM-V. *Journal of Abnormal Psychology*, 119(4), 640–649.
26. Pincus, A. (2013) The Pathological Narcissism Inventory. In John O. Ogdorniczuk Ed.), *Understanding and treating pathological narcissism*. Washington, DC: American Psychological Association, 93-110
 27. Pincus, A., Ansell, E., Pimente, C., Cain, N., Wright, A. & Levy, K. (2009). Initial construction and validation of the Pathological Narcissism Inventory. *Psychological Assessment*, 21, 365-379
 28. Pincus, A, Cain, N. M., & Wright, A. G. C. (2014). Narcissistic grandiosity and narcissistic vulnerability in psychotherapy. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 5(4), 439–443. <https://doi.org/10.1037/per0000031>
 29. Pincus, A. & Lukowitsky, M. (2010) Pathological narcissism and narcissistic personality disorder. *Annu Rev Clin Psychol* 2010; 6:421–446
 30. Pincus, A., & Roche, M. J. (2011). Narcissistic grandiosity and narcissistic vulnerability. In W. K. Campbell & J. D. Miller (Eds.), *The handbook of narcissism and narcissistic personality disorder: Theoretical approaches, empirical findings, and treatments* (p. 31–40). John Wiley & Sons, Inc.
 31. Sorokowski, P., Sorokowska, A., Oleszkiewicz, A., Frackowiak, T., Huk, A., & Pisanski, K. (2015). Selfie posting behaviors are associated with narcissism among men. *Personality and Individual Differences*, 85, 123–127. doi:10.1016/j.paid.2015.05.004
 32. Twenge, J. M. (2007). *Generation Me*. New York, NY: Atria Books.
 33. Twenge, J. M., & Campbell, W. K. (2009). *The Narcissism Epidemic: Living in the Age of Entitlement*. New York, NY: Simon & Schuster.
 34. Twenge, J. M., Campbell, W. K., & Gentile, B. (2012). Generational increases in agentic self evaluations among American college students, 1966–2009. *Self and Identity*, 11, 409–427. [http:// dx.doi.org/10.1080/15298868.2011.576820](http://dx.doi.org/10.1080/15298868.2011.576820)
 35. Twenge, J. M., Konrath, S., Foster, J. D., Campbell, W. K., & Bushman, B. J. (2008). Egos inflating over time: A cross-temporal meta-analysis of the Narcissistic Personality Inventory. *Journal of Personality*, 76, 875–902. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-6494.2008.00507.x>
 36. Vernon, P. A., Martin, R. A., Schermer, J. A., & Mackie, A. (2008). A behavioral genetic investigation of humor styles and their correlations with the big-5 personality dimensions. *Personality and Individual Differences*, 44, 1116–1125.
 37. Vernon, P. A., Villani, V. C., Schermer, J. A., Kirilovic, S., Martin, R. A., Petrides, K. V., et al. (2009). Genetic and environmental correlations between trait emotional intelligence and humor styles. *Journal of Individual Differences*, 30, 130–137.
 38. Veselka, L., Schremer, J, Martin., R., Vernon, P.(2011) Relations between humor styles and the Dark Triad traits of personality, *Personality and Individual Differences* 48 (2010) 772–774, doi:10.1016/j.paid.2010.01.017
 39. Weiser, E. B. (2015). #Me: Narcissism and its facets as predictors of selfie-posting frequency. *Personality and Individual Differences*, 86, 477–481. doi:10.1016/j.paid.2015.07.007
 40. Witte, T. H., Callahan, K. L., & Perez-Lopez, M. (2002). Narcissism and anger: An exploration of underlying correlates. *Psychological Reports*, 90, 871–875.
 41. Zeigler-Hill, V., Besser, A. (2011) Humor style mediates the association between pathological narcissism and self-esteem, *Personality and Individual Differences*

42. Zeigler-Hill, V., McCabe, G., Vrabel, K. (2016) Research Reports The Dark Side of Humor: DSM-5 Pathological Personality Traits and Humor Styles, *Europe's Journal of Psychology*, 2016, Vol. 12(3), 363–376, doi:10.5964/ejop.v12i3.1109
43. Zuckerman, M., & O'Loughun, R. E. (2009). Narcissism and well-being: A longitudinal perspective. *European Journal of Social Psychology*, 39, 957–972

Internet sources

1. Chester, W.C (2016) Exploring the Effects of Gratifications, Narcissism, Sense of Humor and Sensation-seeking on the Sharing Humorous Selfies Online. Graduation Project presented to the Faculty of graduate school of The Chinese University of Hong Kong In partial fulfillment of requirements for the Degree of Master of Science In New Media. Извлечено на 12.03.2021 от: http://pg.com.cuhk.edu.hk/pgp_nm/projects/2016/WangChengfengChester.pdf
2. McCain, J, Campbell, W.K (2018) Narcissism and Social Media Use: A Meta-Analytic Review, *Psychology of Popular Media Culture* © 2016 American Psychological Association, 2018, Vol. 7, No. 3, 308–327 2160-4134 Извлечено на: 04. 02.2021 от: <http://dx.doi.org/10.1037/ppm0000137>
3. Parambousis, O., Skues, J. and Wise, L. (2016) An Exploratory Study of the Relationships between Narcissism, Self-Esteem and Instagram Use. *Social Networking*, 5, 82-92. Извлечено на: 18.03.2021 от: <http://dx.doi.org/10.4236/sn.2016.52009>
4. Wikipedia (2021) Karen (pejorative). Извлечено на: 10.04.2021 от: [https://en.wikipedia.org/wiki/Karen_\(pejorative\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Karen_(pejorative))